

सागरी पोलिस दल आणि महाराष्ट्राची सागरी सुरक्षा

२६-११-२००८ च्या मुंबईवरील दहशतवादी हल्ल्यात पाकिस्तानातून दहा दहशतवादी; भारतीय नौदल, भारतीय तटरक्षकदल, सागरी पोलिसांना ह्यांना चकवून; मुंबईत किनार्यावर येऊ शकले, त्यानंतर वर्तमान सागरी सुरक्षा प्रणालीत असलेल्या उणिवा दूर करण्याकरिता अनेक उपाय घोषित केले. २६/११/२०२० ला २६-११-२००८ च्या मुंबईवरील दहशतवादी १२ वर्षे पुर्ण होत आहेत.त्यामुळे गेल्या १२ वर्षांनंतर सागरी सुरक्षेत घडून आलेल्या सुधारणांचे विप्लेषण करणे जरूरी आहे.

सागरी पोलिस दल, सागरी सुरक्षा योजना-२००५-०६ अंतर्गत उभारण्यात आले.

किनार्यावरील गस्त आणि निगराणीस आवश्यक अशा पायाभूत सुविधा सशक्त करणे हा उद्देश त्यामागे होता. कायदा आणि सुव्यवस्था हा राज्यांच्या अधिकारातील विषय असल्याने, पोलिसदल उभे करण्याची जबाबदारी किनारी राज्यांना देण्यात आली. केंद्राने, सागरी पोलिस स्थानके उभी करण्यासाठी आणि गस्तीकरता हस्तक्षेपक नौका घेण्यासाठी आर्थिक साहाय्य पुरवले. बहुतेक किनारी राज्यांनी ह्या योजनेच्या अंमलबजावणीत फारसा उत्साह दाखवला नाही.

२६-११-२००८ च्या दहशतवादी हल्ल्यांनंतर मात्र ही परिस्थिती बदलली. मात्र, ढिसाळ अंमलबजावणीपायी पोलिसदले अशक्तच राहिली.प बंगाल आणी ओरिसा सारखी राज्ये मतपेटीच्या राजकारणामुळे फारसे काहीच करत नाही उलटे तिथले राजकारणी बंगलादेशी घुसखोरीस मदत करतात.

सागरी पोलिसस्थानक हे नेहमीच्या पोलिस स्थानकासारखेच असते. त्याचे अधिकारक्षेत्र समुद्रात १२ नॉटिकल मैलांपर्यंत, म्हणजेच भारतीय प्रादेशिक पाण्याच्या हद्दीपर्यंत विस्तारलेले असते.महाराष्ट्रातील ६५२.६ कि.मी.

आहे,किनारपट्टीवरच सर्वाधिक, ७२८ धक्के आहेत.

जबाबदारीचे क्षेत्र, संघटना, शक्ती, उपकरणे, अस्त्रे, डावपेच

सागरी पोलिसांना, राज्याचे गृहरक्षक आणि विशेष पोलिस-अधिकारी यांची मदत लाभत असते. किनार्यात खोलवर असलेली पोलिस स्थानके, राज्य राखीव दले, केंद्रीय राखीव दले यांची ही मदत जरूर असेल तेव्हा सागरी पोलिसांना लाभतच असते. पूर्वी सागरी पोलिसांकडे अनेक प्रकारच्या नौका असत. आता सागरी पोलिसांना ५ व १२ टनी गस्ती नौका, समुद्रावर गस्त घालण्यासाठी देण्यात आलेल्या आहेत.

आज देशात २०४ पोलिस स्थानके, ५८ चौक्या, ९७ तपास नाके, ४२९ गस्ती नौका (बहुधा ५ व १२ टनी) आहेत. जमिनीवरील गस्तीकरता पोलिसांकडे ३०३ जीप्स व ५५४ मोटारसायकली आहेत. देशाच्या सागरी पोलिसांचे संख्याबळ १२,००० हून अधिक आहे. पोलिसांकडे रायफली, लाईट मशीन गन्स, स्टेन मशीन कार्बाईन्स अशी अधिकृत शस्त्रे आहेत. पोलिसदल सागरी सुरक्षा वाढवण्याकरता; भारतीय नौदल व भारतीय तटरक्षकदल यांसोबत संयुक्त कवायती करत असते. मानवी गुप्तवार्ताकनासाठी, मासेमार दक्षता पथके कार्यान्वित करण्यात आलेली आहेत. मासेमारांना जरी 'डोळे आणि कान' म्हटले जात असले तरी, काही तस्करी आणि अवैध कृत्यांत गुंतलेले असतात.

पोलिस भारतीय तटरक्षकदलाकडून एक महिन्याचे मूलभूत शिक्षण प्राप्त झाल्यानंतर, पोलिस स्थानकांत प्रतिनियुक्तीवर असतात. सागरी पोलिस कर्तव्यांकरता समुद्र सफरी आणि समुद्र युद्धे करतांना विशेष कौशल्ये लागत असतात.

११ वर्षांनी महाराष्ट्राची सागरी सुरक्षा सुधारली.

राज्याच्या मात्स्यिकी विभागाने मासेमार नौकांची नोंदणी केली आहे. सागरी सुरक्षा निश्चित करण्यासाठी, सर्व जागांवर, चढण्या-उतरण्याच्या जागेवर(लँडिंग पॉईंट्स) गृहरक्षक अधिक्षक नियुक्त करण्याची, आणि जैवमापन ओळखपत्रे(Biometric Cards) वितरित करण्याची निकडीची गरज आहे. सूचित केलेल्या उतरण्याच्या

जागांव्यतिरिक्तच्या सर्व जागांवर, चढण्या-उतरण्यावर निगराणीकरता दूरदर्शन प्रकाशचित्रक'(CC TV CAMARAS) बसवण्याची आवश्यकता आहे. १७ फायबर बोटस ताफ्याव्यतिरिक्त, सरकारने ५७ जलदगती नौका खरेदी केलेल्या आहेत. पोलिसस्थानके आणि तपास चौक्या उभारल्या आहेत. १,००४ अतिरिक्त पदेही मंजूर करण्यात आलेली आहेत. १,६०४ पोलिसांना प्रशिक्षित करण्यात आलेले आहे. ९०% मासेमारी नौका आता रंगसंकेतीक आहेत. राज्य सरकारने, मुंबईच्या किनारपट्टीवरील लँडिंग पॉईंटस 'दूरदर्शन प्रकाशचित्रक'बसवण्यास संमती दिलेली आहे,जे महाराष्ट्र शासन संपूर्ण किनारपट्टीवरच बसवत आहे.

नौकांच्या रंगसंकेतीकरणाचे काम

मासेमार लोक त्यांच्या नौकांच्या रंगसंकेतीकरणाच्या विनंतीस मान देत नसल्याने, नियम पाळणार्या मासेमारांना ५०% अनुदान देण्याचाही एक प्रस्ताव २०१५ साली देण्यात आला होता. महाराष्ट्राच्या किनारपट्टीवरील पाण्याच्या हद्दीतील ९०% नौका रंगसंकेतीक झाल्या आहेत. ह्यामुळे सागरी सुरक्षा दलांचे काम सोपे झालेले आहे. अंदाजे ३०,००० मासेमार नौका महाराष्ट्रात नोंदल्या गेलेल्या आहेत. त्यांपैकी ८,००० मासेमार नौका मुंबईतील आहेत. बंदरातून मासेमार नौका रवाना होताच एक नोंद केली जाते. नौकांना समुद्रावर ठरावीक कालावधीपर्यंत राहू दिले जाते. रंगसंकेतीक असल्याने त्यांची देखरेख करणे सोपे होते. मासेमार नौकांना, त्यांच्या अधिकारक्षेत्रात त्यांना दिलेला रंगपट्टा अनुसरणे बंधनकारक असते. एकूण आठ रंगपट्टे देण्यात आलेले आहेत. मुंबई बेटास एक रंग तर उपनगरांकरता दुसरा रंग देण्यात आलेला आहे. नवी मुंबईस संमत करण्यात आलेला रंग, मुंबईच्या उपनगरांप्रमाणेच आहे. छोट्या नौकांना देण्यात आलेल्या रंगसंगतीचा लाभ केवळ सुरक्षा दलांनाच होतो असे नसून, मासेमारांनाही त्याचा उपयोग होत असतो. मुंबईतील बाकी राहिलेल्या तीन पोलिस स्थानकांचे कामही आता पूर्ण करण्यात आलेले आहे.

कामावर असतांनाच शिक्षण देण्याचे अनेक सकारात्मक परिणाम झाले. पायाभूत सुविधा सुधारल्या. नौकांचा नादुरुस्त राहण्याचा कालावधी कमी झाला. गुप्तवार्ताकन इतर हितसंबंधी दलांच्या मानाने चांगले राहिले. खलाशी गुणवत्ता खूपच सुधारली आहे. पोलिसांचे कार्यकालही पुरेसे दीर्घ झाले आहेत. भारतीय किनारपट्टीवरील सर्व २०४ पोलिस स्थानके कार्यान्वित झालेली आहेत. २००९ पासून एकूण ११८ सागरी सुरक्षा कवायती संपन्न करण्यात आलेल्या आहेत. सुरक्षा दलांनी आजवर, गुप्तवार्ताकनांच्या आधारे एकूण १६६ सागरी कार्यवाही यशस्वी केलेल्या आहेत. अन्य आर्थिक क्षेत्रातील गुन्ह्यांचा तपास करण्यासाठी १० पोलिस स्थानके निश्चित करण्यात आलेली आहेत.

१६ जून २०१६ रोजी, राज्य सरकारने, किनारी पाण्यात गस्त घालण्यासाठी, सेंट्रल मरीन पोलीस फोर्सची शिफारस केली होती, जी केंद्र सरकारने मान्य केली आहे.

अजून काय करावे

राज्यांतील पोलिसविभाग कामाच्या भाराखाली दबलेले असतात, त्यांच्याकडे निरनिराळी कर्तव्ये बजावण्याकरता पुरेसे मनुष्यबळ नसते. त्यांचे कर्तव्यांत; न्यायालयांत तारखा सांभाळणे, बंदोबस्ताची कर्तव्ये सांभाळणे, व्ही.आय.पी.ची सुरक्षा सांभाळणे, प्रकरणांची चौकशी आणि तपास करणे, कायदा व सुव्यवस्था सांभाळणे आणि गुन्हे रोखण्यास मदत करणे, इत्यादी बाबी येतात. व्ही.आय.पी.च्या सुरक्षेच्या व्यावसायिक पुनर्निरीक्षणाची आवश्यकता आहे.

राज्यांतील पोलिसदलांच्या आधुनिकीकरणाची आवश्यकता आहे. त्यांनी स्वतःच्या कार्यपद्धतीची नियमावली करणे आवश्यक आहे. त्यांनी खोटे-बोलणे-शोधक साधने, मेंदूचे चित्रांकन करणारी साधने प्राप्त करण्याची गरज आहे. न्यायवैद्यक प्रयोगशाळा स्थापन करण्याची आवश्यकता आहे. ज्यामुळे गुन्हे अन्वेषणास व तपासास लागणारा विलंब कमी होऊ शकेल. पोलिस दलाच्या आधुनिकतेची प्रक्रिया निरंतर असते. ती चालूच ठेवली पाहिजे.

उभयचर वाहने व मनुष्यविरहित हवाई वाहनांची उपलब्धता वाढविणे, मासेमारांतून तयार केलेले गुप्तवार्ता जाळे निर्माण करणे, एन.सी.सी.प्रमाणेच विद्यार्थ्यांकरता नॅशनल कोस्टल सिक्युरिटी कॉर्प्स निर्माण करणे; या गोष्टी लवकरात लवकर केल्या पाहिजेत.

सर्व हितसंबंधियांनी संयुक्तपणे कृती करणे हाच एकमेव मार्ग भविष्यात कामी येणारा आहे. निगराणी सहकार्य, गुप्तवार्ता सहकार, दहशतवाद्यांकरताच्या कार्यपद्धतीचा सहकार, तंत्रज्ञानाचा सहकार, सर्वोत्तम कार्यपद्धतीबाबतचा सहकार ही सहकाराची काही क्षेत्रे आहेत. शिकलेले धडे, परस्पर संबंध, उच्च धोका काळात संयुक्त कवायती यांचा लाभ सगळ्यांनाच होऊ शकतो. अनुभव विनिमय, कायदेविषयक विनिमय, आणि खासगी सुरक्षा दलांकरताचे नियम इत्यादींकरता परिसंवाद आयोजित केला जाऊ शकतो.

भारतीय समाजातील निरनिराळ्या उणीवांचा गैरफायदा घेण्यांसाठी आय.एस.आय. आणि पाक लष्कर गुंतलेले आहे. काळाची गरज ही आहे की, भारतीय नौदल, भारतीय तटरक्षकदल, पोलिस, गुप्तवार्ता, आणि निरनिराळी सरकारी मंत्रालये यामधे विलक्षण समन्वय असणे. महानगरांत, नॅशनल सिक्युरिटी गार्ड असतांना, त्यामुळे कुठलाही दहशतवादी जिवंत परत जाऊ शकणार नाही, याची खात्री आहे.पेला अर्ध्याहून अधिक भरलेला आहे. पण निर्दोष सागरी सुरक्षा निर्माण करण्याकरता आपल्याला अजूनही पुष्कळ काम करायचे आहे.

